

Unikaene i Karen Brahes Bibliotek digitaliseret

Af Erland Kolding Nielsen, landsformand

Foto: KB's fotoatelier

Karen Brahe (1657-1736). Portrættet hænger i Roskilde Klosters Brahestue

Da Det Kongelige Bibliotek i det 19. århundrede udgav den del af den danske nationalbibliografi *Bibliotheca Danica*,¹ der omfattede nationens ældste bogbestande fra bogtrykkerkunstens indførelse i 1482 og frem til 1830, omfattede den foruden samlingerne i Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket også 53 unika i 27 fysiske enheder fra et af de fleste den dag i dag ukendt privatbibliotek med navnet *Karen Brahes Bibliotek*.

Disse unika er nu retrodigitaliseret i Det Kongelige Biblioteks samarbejde med ProQuest om digitalisering af nationallitteraturen indtil år 1700,² og dermed er disse indtil nu svært tilgængelige værker fra det 16. århundrede også tilgængelige for en bredere kreds af bogvenner, herunder forskningen.

Karen Brahes Bibliotek er det eneste danske privatbibliotek fra det 17. århundrede, der er bevaret samlet og nogenlunde intakt. Det er tilmed et bibliotek skabt af kvinder for kvinder, nemlig af de to adelsdamer Anne Giøe (1609-81) og Karen Brahe (1657-1736), og blev af sidstnævnte testamenteret til Odenses Adelige Jomfrukloster, som hun stiftede i 1716 som bosted for ugifte danske kvinder af adelsstand. I mange år var Biblioteket deponeret i Landsarkivet for Fyn, men efter Jomfruklostrets fusion med Roskilde Kloster er det fysisk overflyttet til Roskilde.

Biblioteket er bevaret næsten intakt og er som det eneste fuldt bevarede privatbibliotek skabt af en kvinde – dansk kulturarv af europæisk betydning. Det indeholder nu ca. 3.400 bøger og ca. 370 håndskrifter, herunder mange værker af enestående national betydning, hvoraf 53 tryk fra perioden 1531-1599 alene kendes i Karens Brahes eksemplarer. Mange af bøgerne er såkaldte associationseksemplarer og forsynet med dedikation til en af de to ejerinder.

I Karen Brahes Bibliotek findes således ikke mindre end 50 såkaldte

Fra Early European Books

Et sjældent eksempel på en ,harmonikabog', indbundet i seks forskellige retninger. Opbevares på Karen Brahes Bibliotek i Roskilde og indeholder protestantiske tekster af Martin Luther, Niels Peder Palladius og Niels Hemmingsen

palæotyper (bøger trykt før 1551), hvoraf syv er unika, bl.a. Poul Helgesens – forfatteren til den berømte Skibbykrønike – skrift *Undervisning om Hospitalers Indretning* (1528), Frands Vormordsens reformati- onsskrift *21 Artikler uddragne af den hellige Skrift* (1534), Martin Luthers *Hvorledes Loven og Evangelium skulle adskilles* (1541) og Peder Palladius' *Katekismus* (1544) og af yngre bøger komplette eksemplarer af Hans Tausens *En Ny Psalmebog* (1553). Indbundet i et af de yderst sjældne såkaldte ,harmonikabind', hvoraf der kun kendes tre fra Norden, findes tre unika fra slutningen af det 16. århundrede.

Digitaliseringen, der omfatter alt i de fysiske samlingsbind samt disse som genstande (bogbind, snit etc.), er foretaget af Det Kongelige Bibliotek efter aftale med Karen Brahes klosterforvaltning.

Karen Brahes Bibliotek blev i 2012 af den danske Memory of the World-komité nomineret til optagelse i UNESCO's *Memory of the World Register*, men desværre blev optagelsen afslået i første omgang.

1 *Bibliotheca Danica*. Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830, efter Samlingerne i Det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn. Med supplementer fra Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn og Karen Brahes Bibliotek i Odense. Udg. fra Det store kongelige Bibliothek ved Chr. V. Bruun. Bind 1-4. Gyldendal, 1877-1902. – *Supplement* ved Lauritz Nielsen. Gyldendal, 1914. – *Registerbind* ved Lauritz Nielsen. Gyldendal, 1931. – *Genudgivet* med tillæg og henvisninger af Det kongelige Bibliotek. Bind 1-5. Rosenkilde og Bagger, 1961-63. – *Supplement 1831-1840 til Bibliotheca Danica samt Bibliotheca Slesvico-Holsatica* til 1840. Udarb. af H. Ehrencron-Müller. Gad, 1948.

2 Om hele projektet, se Erland Kolding Nielsen: „Digitalisering af den danske nationallitteratur før 1700“, *Årsberetning 2009*, ss. 34-37; samme: „Fra Gutenberg til Proquest“, *Nyt for Bogvenner*, årg. 28, nr. 2-3, 2009, ss. 10-17, > http://www.boghaandvaerk.dk/pdf/3NfB_09-2-3.pdf < og samme: „ProQuest-partnerskabet fortsætter. Digitalisering af den danske nationallitteratur indtil 1700 (ProQuest 17) og inkunablerne i Danmark (ProQuest U15)“, *Årsberetning 2011*, s. 41f., jf. også *Nyt for Bogvenner*, årg. 31, nr. 2, 2012, ss. 10-11.

Fra Early European Books

En Ny Psalmebog med flere Psalmer oc Christelige oc Aandelige lofsang met Collecter oc Bøner som icke ere tillforne Prentet i de andre Psalmebøger, uddragne aff den Hellige scriffte, Oc met en Euig Kalendarium ... [Udg. af Hans Tausen]. Kopenhaffn: prentet ... hoss Hans Vingaard, 1553. Efter Det Kongelige Biblioteks eksemplar LN 1421 8°. Opstillet i Karen Brahes Bibliotek A.8-2

Odense Adelige Jomfrukloster og Karen Brahe – i forbifarten

På Albani Torv i Odense ligger den gamle katolske bispegård. Den blev ved Reformationen overtaget af Kronen, med tiden afhændet og efter flere ejere 1630 erhvervet af storgodsejer m.v. Jørgen Brahe (Fyns lille konge, 1585-1661), der foretog en større ombygning og udvidelse. Ejendommen benyttedes derefter af familien Brahe, hvis største godser lå om-

Østrupgård er i det store og hele bevaret som på Karen Brahes tid med det sengotiske stenhus midt i bygningskomplekset på borgbanken

kring Faaborg (bl.a. Østrupgård og Hvedholm). Den fungerede som familiens foretrukne vinterresidens i Odense.

Karen Brahe (1657-1736) var barnebarn af Jørgen Brahe og ugift, boede fra 1708 på og drev Østrupgård, arvede ejendommen i Odense, købte sine medarvinger ud og blev således ene-ejer af ejendommen, der ved en fundats af 8. november 1716 blev omdannet til Odense Adelige Jomfrukloster – oprindeligt en klosterstiftelse for ugifte adelsfrøkener. Frederik IV konfirmerede d. 15. marts 1717 fundatsen for Jomfruklostret, der skulle være bolig for en priorinde og otte jomfruer af dansk adel.

Karen Brahe havde i 1681 arvet sin grandfaster Anne Giøes (Gøyes, 1601-1681) samling af ældre danske bøger og fik den efterhånden med sin litterære interesse og økonomiske formåen udvidet til 3.400 bøger, ca. 370 håndskrifter og ca. 600 dokumenter på løse ark m.v.

Hovedbygningen på Østrupgård, en meget smuk middelalderbygning, blev udvidet, så der kunne være plads til Karen Brahes bibliotek. I fundatsen fra 1716 er der et særligt afsnit, der bestemmer, at grandfasterens bogsamling til evig tid skulle være på klostret til klosterfrøkenernes brug. Karen Brahe styrede til sin død selv klostret, hvor hun også opholdt sig i perioder, og hvortil hun flyttede langt hovedparten af sin bogsamling. Derefter gik patronatet først over til Brahe'rne og senere til familien Bille-Brahe til grevskabet Brahesminde. De sidste adelsfrøkener flyttede ud i 1970.

I 1974 fusionerede stiftelsen Odense Adelige Jomfrukloster, der var blevet fredet i 1918, med Roskilde Adelige Jomfrukloster under navnet Den Skeel-Iuel-Braheske Stiftelse, Roskilde Kloster, der nu ejer bogsamlingen. Alt inventar, herunder også en fin portrætsamling og Karen Brahes Bibliotek, der fra 1907 var deponeret på Landsarkivet for Fyn, blev i 2010 overført til Roskilde Kloster og deponeret på Roskilde Bibliotek.

I 2007 købte ejendomsselskabet Realea A/S, der er tilknyttet Realdania, af Odense Kommune klostret for en meget lav sum penge, 600.000 kr. Realea A/S forpligtede sig ved en klausul i købsaftalen til at ofre 40 mio. kr. på istandsættelse af de fredede bygninger. Den gennemgribende restaurering blev færdig i august 2013, og Syddansk Universitet lejede sig ind. I den bevarede sidebygning er indrettet et auditorium, der bærer Karen Brahes navn. På ejendommen befinder sig desuden medlemsforeningen Karen Brahe Selskabet.

Bygningens historie

Den store murstensbygning er 500 år gammel og har været brugt til lidt af hvert: bispegård, adelsgård

og jomfrukloster. Jens Andersen Beldenak, en af Odenses mest markante biskopper, opførte i 1504-08 huset som en del af en tre- eller firfløjet ny bispegård.

Hovedbygningen var i en etage med høj hvælvet kælder. Gårdsidens vinduer, som der endnu kan ses spor af i murfladen, var forholdsvis store, mens de få og små åbninger på nordmuren havde karakter af skydeskår.

Efter Reformationen blev gården kongelig ejendom og var en overgang udset til at blive sæde for kongens lensmand og bolig for kongen, når han var i byen: Odensegård. I forbindelse med denne plan blev hovedbygningen i 1559-1561 forlænget. Projektet blev dog opgivet og i stedet valgte kongen at bygge Skt. Hans Kloster om til Odensegård, senere Odense Slot. Karen Brahe lod i 1716 opføre to sidefløje i bindingsværk, så unge ugifte kvinder og enker af adelsstand kunne bo standsmæssigt, hvorved ejendommen fremtrådte som en lille herregård i byen. Siden er sidefløjene delvis nedrevet.

Hovedbygningens interiører er usædvanlig velbevarede. Rumopdelingen stammer fra Jørgen Brahe til Hvedholm, der i 1630'erne lod hovedbygningen forhøje med en etage. På væggene sidder lag på lag af rumdekoration i form af paneler, tapeter og vægmalerier. Disse er efter restaureringen afdækket og står i hvert eneste rum som synlige felter. Realea A/S har suverænt formået at renovere ejendommens indre med (næsten) identiske tapeter, farver og andet.

/lr

En uge i august 2013 var der åbent hus for offentligheden til at besigtige resultatet. Folk strømmede til – heriblandt redaktøren på vej fra København til Aalborg.

Indtryk fra et besøg i Odense Adelige Jomfrukloster den 27. august 2014 – sidste dag med åbent hus, inden Syd-dansk Universitet flytter ind

Karen Brahes Bibliotek – opstillet på Roskilde Bibliotek

Fra nettet

Gavlæggen med reol-nicher fra Karen Brahes Bibliotek i Odense Ade-lige Jomfrukloster

Fotos Lilli Rige, hvor ikke andet er angivet